

УДК 334.72:005.35

Колянюк О. В.,

oksana_20121961@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1141-1513,

Researcher ID: F-7785-201,

к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття розглядає особливості державного регулювання корпоративних відносин з точки зору створення організаційних засад функціонування підприємств корпоративної форми власності в умовах ринкових відносин. Інституційні процеси, що мають місце сьогодні в національній економіці України, багато в чому пов'язані з формуванням механізму державного управління корпоративними відносинами з урахуванням сучасного типу трансформаційної ринкової економіки. Одним із найважливіших елементів зовнішнього середовища корпоративного управління є державне регулювання корпоративного сектора. У цілому державне регулювання як один із напрямків корпоративного управління виходить за межі безпосереднього управління державними підприємствами та господарськими товариствами корпоративного виду. Створюючи цілісну організаційно-правову базу функціонування економіки, держава так чи інакше регулює різні сторони діяльності корпоративних підприємств. Регулювання здійснюється органами загальної та спеціальної компетенції. Такий підхід характерний для всіх країн і означає, що на рівні законодавчих органів видаються нормативні акти, які мають чинність закону і регламентують загальні основи функціонування корпоративного сектора. Дослідженням встановлено, що організаційно-правове регулювання функціонування корпоративних структур визначило наступні тенденції розвитку корпоративного управління: посилення вимог до розкриття інформації, підвищення ролі контролю власників за органами управління, посилення державного контролю за діяльністю корпорацій, розвиток законодавства щодо захисту прав дрібних акціонерів і кредиторів корпорації, посилення регламентації випуску акцій, змін статутного капіталу, підвищення уваги до питань реорганізації корпорацій. При цьому за період незалежного розвитку економіки України державне врегулювання корпоративних відносин стосувалося питань внутрішньої побудови та функціонування корпоративних структур, взаємодії з іншими підприємницькими структурами та органами державної влади, формування засад функціонування ринку цінних паперів.

Ключові слова: корпоративні відносини, корпоративне управління, державне регулювання, корпорації, акціонерні товариства.

Kolyanko O. V.,

oksana_20121961@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-1141-1513,

Researcher ID: F-7785-201,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

STATE REGULATION OF CORPORATE RELATIONS IN UKRAINE

Abstract. The article considers features of the state regulation of corporate relations from the point of view of creation of organizational bases of functioning of the corporate ownership enterprises in the conditions of market relations. The institutional processes taking place today in the national economy of Ukraine are largely related to the formation of the mechanism of state management of corporate relations, taking into account the modern type of transformational market economy. One of the most important elements of the external environment of corporate governance is state regulation of the corporate sector. In general, state regulation as one of the areas of corporate governance goes beyond the direct management of state-owned enterprises and corporate type business associations. Creating a holistic organizational and legal framework for the functioning of the economy, the state in one way or another regulates various aspects of corporate enterprises activities. Regulation is carried out by bodies of general and special competence. This approach is common to all countries and means that that regulations are issued at the legislative level, which has the force of law and regulates the general framework for the corporate sector functioning. The study found that organizational and legal regulation of corporate structures identified the following trends in corporate governance: strengthening the requirements for information disclosure, increasing the role of owners' control over management, strengthening state control over corporations, development of legislation for protecting the rights of small shareholders and creditors, strengthening the regulation of the issue of shares, changes in the authorized capital, increasing

attention to the reorganization of corporations. At the same time, during the period of independent development of Ukraine's economy, state regulation of corporate relations concerned issues of internal construction and functioning of corporate structures, interaction with other business structures and public authorities, formation the principles of the securities market functioning.

Key words: corporate relations, corporate governance, state regulation, corporations, joint-stock companies.

JEL Classification: H70

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-60-04>

Постановка проблеми. Саме трансформація економічних відносин потребує додаткової уваги до формування механізму державного регулювання взаємовідносин в економіці, і в першу чергу це стосується взаємовпливу, що виникає між великими корпоративними підприємницькими утвореннями, від яких залежить економічний розвиток окремих галузей та економіки країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою корпоративного управління підприємствами займалися такі провідні зарубіжні вчені-економісти, як: А. Берлі, Г. Мінз, Ойкен В., Чемберлін Е. та інші.

У вітчизняній економічній науці питанням державного регулювання корпоративних відносин та корпоративного капіталу присвячено роботи Белікової О. Ю., Гудзь О. Є., Лукач І. А., Палиги Є. М. та інші.

Постановка проблеми. Метою статті є аналіз регулювання корпоративних відносин шляхом прийняття державою активної участі у сфері корпоративного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчаючи світовий досвід в області корпоративного управління з точки зору історії виникнення форм організації та механізмів регулювання, можна визначити, що в сучасній трансформаційній економіці корпоративна форма господарювання є однією з домінуючих форм організації бізнесу. Це викликано головним чином тим, що саме вимоги економічного співробітництва є каталізатором процесу як економічного розвитку країни, так і світових інтеграційних процесів. І в межах цього процесу саме держава виступає організуючою та впорядковуючою силою щодо формування механізму нормативно-правового забезпечення функціонування корпоративних структур.

Історію формування корпоративних структур в українській економіці розпочинають процеси роздержавлення та приватизації, що відбулися в країні на початку та середині 90-х років ХХ ст. Саме в цей час були прийняті такі важливі за своїм значенням нормативно-правові акти, як: Закони України “Про підприємництво”, “Про власність”, “Про підприємства в Україні”, “Про цінні папери та фондову біржу”, “Про господарські товариства”, “Про приватизацію державного майна та про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)”.

Регулювання здійснюється органами загальної та спеціальної компетенції. Такий підхід характерний для всіх країн і означає, що на рівні законодавчих органів видаються нормативні акти, які мають чинність закону і регламентують загальні основи функціонування корпоративного сектора. Це насамперед Цивільний та Господарський кодекси України, а також Закони “Про господарські товариства”, “Про цінні папери та фондову біржу”, “Про національну депозитарну систему і особливості електронного обігу цінних паперів в Україні”, “Про оподаткування прибутку підприємств”, “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”, “Про акціонерні товариства” тощо. Цими нормативними актами регулюється та контролюється господарська діяльність юридичних осіб, визначається порядок ведення звітності (бухгалтерської, статистичної, податкової) за результатами їхньої діяльності.

Органи спеціальної компетенції (рис. 1) покликані забезпечити регулювання та контроль діяльності корпоративних підприємств з урахуванням специфіки цього сектора. Це реалізація державної політики у сфері випуску й обігу цінних паперів, створення умов для мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів товариства, публічне розміщення інформації про умови випуску та обігу цінних паперів, результатів виробничо-господарської діяльності корпоративних підприємств та інша інформація, що може впливати на формування цін на ринку цінних паперів, для забезпечення рівних можливостей доступу емітентів, інвесторів і посередників на фондовий ринок.

Крім названих державних структур у системі корпоративного регулювання, важливе місце займають саморегулюючі організації – *добровільні безприбуткові об'єднання професійних учасників фондового ринку*. Вони створюються з метою захисту інтересів своїх членів, сприяють організації і розвитку інфраструктури ринку цінних паперів, сумлінної конкуренції між суб'єктами фондового ринку, організують методичну підтримку своїх членів. Оскільки вони входять до системи корпоративних відносин, то реєструються Державною комісією цінних паперів та фондового ринку.

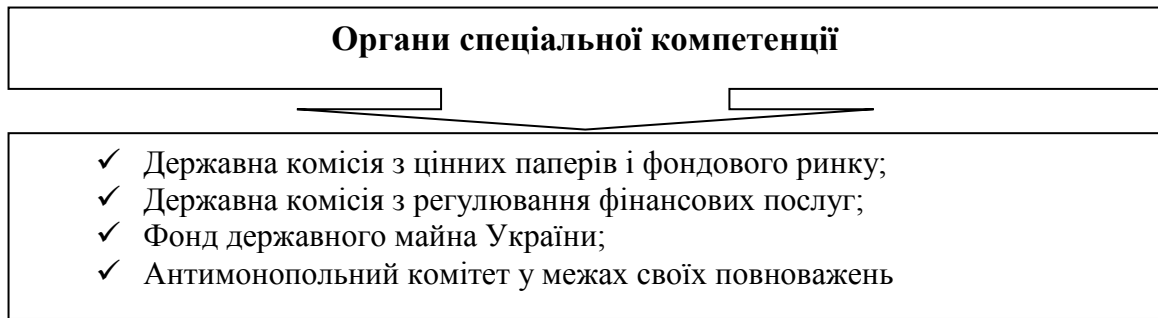

Рис. 1. Органи спеціальної компетенції

Формами державного регулювання корпоративних відносин є прийняття законодавчих нормативних актів з наступних питань: функціонування ринку цінних паперів, діяльності учасників цього ринку, їхніх прав і обов'язків; регулювання та реєстрація випуску й обігу цінних паперів; контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрацій випусків цінних паперів і їхнім розміщенням; розробка норм і контроль за дотриманням антимонопольного законодавства України; встановлення правил і стандартів здійснення операцій щодо переходів прав власності на цінні папери, контроль за їхнім виконанням.

До *функцій державного регулювання* можна віднести: створення системи захисту прав власності інвесторів, контроль за дотриманням цих норм з боку емітентів і професійних учасників ринку; контроль за наданням достовірної інформації, яку дають емітенти та інші професійні учасники ринку; видачу ліцензій на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку.

У цілому *управління державним корпоративним сектором в Україні можна розділити на три напрямки* (рис. 2).

Перший напрямок полягає в розробці законів і підзаконних актів економічної спрямованості, оскільки всі підприємства здійснюють діяльність у цьому нормативно-економічному полі. Другий напрямок застосовується у випадках, коли держава є єдиним власником акціонерного товариства і

керує його діяльністю через менеджмент підприємства. Третій напрямок державного управління впливає на діяльність товариства згідно з наявним у державі певним пакетом корпоративних цінних паперів.

До *об'єктів, які підпадають під пряме управління державою*, відносять: майно державних підприємств, установ і організацій, закріплене за ними на праві повного господарського володіння або оперативного управління; акції (паї), які належать державі в майні господарських товариств; майно підприємств, які перебувають у процесі приватизації; майно, передане в користування органам самоврядування; майно, що не увійшло в статутні капітали господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації) майна державних підприємств.

Досить істотну частину державного сектора становлять державні акціонерні компанії. Вони є повноправними суб'єктами корпоративного сектора, хоч і мають певні особливості в порівнянні з АТ у їхньому класичному вигляді. Державні акціонерні компанії створюються трьома способами: акціонуванням державних підприємств, які відповідно до законодавства України не підлягають приватизації; створенням державної акціонерної компанії; придбанням державою відповідних пакетів акцій в інших власників.

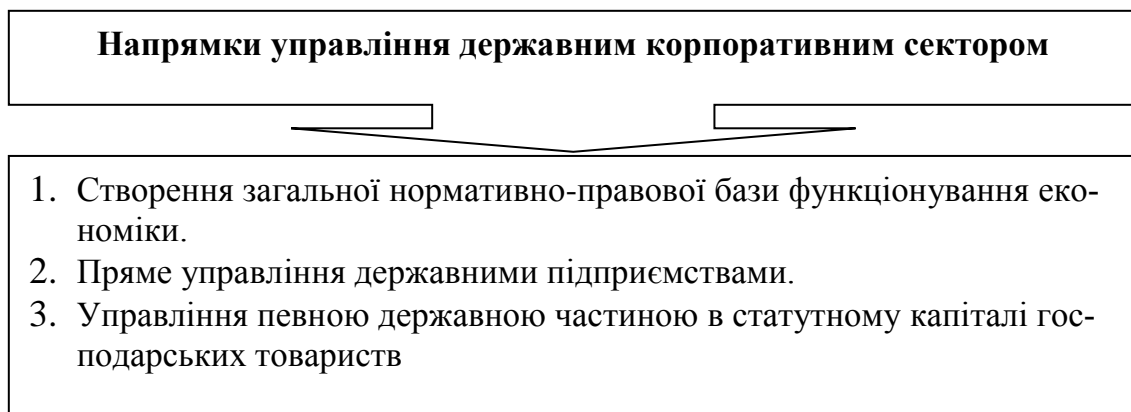

Рис. 2. Напрямки управління державним корпоративним сектором в Україні

Періодизація державного регулювання корпоративних відносин в Україні

Період	Характеристика
Самостійного розвитку основ правового регулювання у сфері корпоративного управління (1991-1998 роки)	Прийняття ряду нормативно-правових актів, які встановлюють основні засади існування та функціонування суб'єктів господарювання, їх майнової основи та правового статусу
Запровадження світових стандартів у національні системи корпоративного управління (з 1998 року до сьогодні)	Формування стандартів та встановлення правових норм, що регулюють корпоративне управління, спрямованих на істотне поліпшення національних систем корпоративного управління.

Від імені держави засновником і акціонером державної акціонерної компанії є створений Кабінетом Міністрів України орган, уповноважений управляти об'єктами державної власності. У випадку, якщо державі належать всі акції державної акціонерної компанії, повноваження загальних зборів здійснює відповідний орган, уповноважений управляти об'єктами державної власності. Якщо державна акціонерна компанія створена шляхом акціонування державних підприємств, які відповідно до законодавства України не підлягають приватизації, недержавні інвестори можуть здобувати право власності на акції додаткової емісії, що здійснюється за рахунок прямих інвестицій.

Акції державних акціонерних компаній можуть бути передані в управління уповноваженим особам. Під час такої передачі КМУ може визначити особливі умови здійснення управління й обов'язковий розмір дивідендів від прибутку компанії, які направляються в державний бюджет. Порядок і умови передачі в управління уповноваженим особам акцій державних акціонерних компаній визначаються урядом. В результаті політики передачі державного майна в приватну власність, що проводиться в Україні, державні підприємства здебільшого були перетворені у відкриті акціонерні товариства.

З моменту прийняття рішення про приватизацію і до повного виконання плану приватизації підприємство у своїй діяльності керується нормативно-правовими документами, які встановлюють різні правові режими для різних підприємств, що приватизуються, залежно від їх розміру та(або) приналежності до певної галузі народного господарства. Основним законом, що регулює правові, економічні та організаційні питання приватизації державного майна великих та середніх підприємств, є Закон України "Про приватизацію державного майна". Особливості приватизації державного майна в агропромисловому комплексі визначаються Законом України "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі". Конкретні завдання у сфері приватизації, а також загальні напрямки, цілі та способи приватизації визначаються щорічною Державною програмою приватизації, що вводиться в дію Законом України. Окрім цього, існують інші закони, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, накази Фонду державного майна України, що регулюють різноманітні питання процесу приватизації.

Метою запровадження світових стандартів у національну систему корпоративного управління

була концепція розвитку ринку цінних паперів для побудови системи ефективного управління корпоративним капіталом диверсифікованих корпоративних структур і створення інституту ефективного власника.

Результати досліджень дають змогу виокремити два етапи розвитку державного регулювання корпоративних відносин в Україні, а саме: період самостійного розвитку основ правового регулювання у сфері корпоративного управління (1991-1998 роки) та період запровадження світових стандартів у національні системи корпоративного управління (з 1998 року до сьогодні). Дана періодизація представлена в табл. 1.

Висновки і перспективи подальших досліджень в даному напрямі. Таким чином, організаційно-правове регулювання функціонування корпоративних структур виявило наступні тенденції розвитку корпоративного управління: посилення вимог до розкриття інформації, підвищення ролі контролю власників за органами управління, посилення державного контролю за діяльністю корпорацій, розвиток законодавства щодо захисту прав дрібних акціонерів і кредиторів корпорації, посилення регламентації випуску акцій, змін статутного капіталу, підвищення уваги до питань реорганізації корпорацій.

Аналіз аспекту регулювання корпоративних відносин в Україні за допомогою прийняття державою ключових нормативно-правових актів у сфері корпоративного управління дозволив зробити висновки щодо характеристики періодів прийняття нормативно-правових актів та тенденцій державного регулювання корпоративних структур.

При цьому за період незалежного розвитку економіки України державне врегулювання корпоративних відносин стосувалося питань внутрішньої побудови та функціонування корпоративних структур, взаємодії з іншими підприємницькими структурами та органами державної влади, формування засад функціонування ринку паперів.

На сьогодні в межах державного регулювання відбувається процес запровадження світових стандартів у сфері корпоративного управління, метою яких є підвищення захисту прав акціонерів та ефективності управління корпоративним капіталом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698 – XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – №146. – С. 168.
2. Про власність : Закон України від 07.02.1991 р. № 697-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991.
3. Про підприємства в Україні : Закон України від 27.03.1991 р. № 887 – XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 24. – С. 272.
4. Про цінні папери та фондову біржу : Закон України від 18.06.1991 р. № 1201 – XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – №38. – С. 508.
5. Про приватизацію державного майна : Закон України від 04.03.1992 р. № 2163 – XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – №24. – С. 348.
6. Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію): Закон України від 06.03.1992 р. №2171 – XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1992. – №24. – С. 350.
7. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України 30.10.1996 р. № 448/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1996. – №51. – С. 292.
8. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах : Указ Президента України від 21.03.2002 р. № 280/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – №13.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. №435- IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №40-44. – С. 356.
10. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. №436- IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2003. – №18-20, №21-22. – С. 144.
11. Палига Є. М. Корпоративне управління : навч. посібник / Є. М. Палига. – Львів : Українська академія друкарства, 2007. – 422 с.
12. Колянко О. В. Корпоративне управління : навч. посібник / О. В. Колянко. – Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2019. – 343 с.

REFERENCES

1. Pro pidpryyemnytstvo : Zakon Ukrayiny vid 07.02.1991r. № 698 – KHII (1991), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR (VVR)*, №146, s. 168.
2. Pro vlasnist' : Zakon Ukrayiny vid 07.02.1991r. № 697-XII (1991), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR (VVR)*.
3. Pro pidpryyemstva v Ukrayini : Zakon Ukrayiny vid 27.03.1991 r. № 887 – XII (1991), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR (VVR)*, № 24, s. 272.
4. Pro tsinni papery ta fondovu birzhu : Zakon Ukrayiny vid 18.06.1991 r. № 1201 – XII (1991), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, №38, s. 508.
5. Pro pryvatyzatsiyu derzhavnoho mayna : Zakon Ukrayiny vid 04.03.1992 r. № 2163 – XII (1992), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, №24, s. 348.
6. Pro pryvatyzatsiyu nevelykykh derzhavnykh pidpryyemstv (malu pryvatyzatsiyu): Zakon Ukrayiny vid 06.03.1992 r. №2171 – XII (1992), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, №24, s. 350.
7. Pro derzhavne rehulyuvannya rynku tsinnykh paperiv v Ukrayini : Zakon Ukrayiny 30.10.1996 r. № 448/96 – VR (1996), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, №51, s. 292.
8. Pro zakhody shchodo rozvytku korporatyvnoho upravlinnya v aktsionernykh tovarystvakh : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 21.03.2002 r. № 280/2002 (2002), *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, №13.
9. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid16.01.2003 r. №435- IV (2003), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, №40-44, s. 356.
10. Hospodars'kyy kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 16.01.2003 r. №436- IV (2003), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, №18-20, №21-22, s. 144.
11. Palyha, YE. M. (2007), *Korporatyvne upravlinnya: navch. posibnyk*, Ukrayins'ka akademiya drukarstva, L'viv, 422 s.
12. Kolyanko, O. V. (2019), *Korporatyvne upravlinnya : navch. posibnyk*, Vydavnytstvo LTEU, L'viv, 343 s.

Стаття надійшла до редакції 11 червня 2020 року